

VAN VE YÖRESİNDE EVCİL HAYVANLARDA EKTOPARAZİTER DERMATİTİSLER *

Serdar Değer¹ Sami Taşçı² Yakup Akgül³ İsmail Alkan⁴

Ectoparasitic Dermatitis of Domestic animals in Van and Around.

Summary: *This study was carried out to determine and treat clinical disorders farmed as a result of seasonal activities of actoparasytes which cause dermatitis in domestic animals in and around Van.*

As a result it was observed that generally tick, mite and lice infestations formed ectoparasytes dermatitis in domestic animals. Mite and lice infestations were encountered all along the year.

The infested animals were seen to have recovered immediately after diministration of drugs of ivermectin group.

Özet: *Bu çalışma Van ve Yöresinde evcil hayvanlarda dermatitislere neden olan ekzoparazitlerin mevsimsel aktiviteleri ile, oluşturdukları klinik bozuklukları tespit etmek ve sağıltmak amacıyla yapılmıştır.*

Sonuç olarak Van ve yöresinde evcil hayvanlarda ekzoparaziter dermatitislere genel olarak kene, uyuz ve bit enfestasyonlarının şekillendirdiği belirlenmiş olup bu enfestasyonlara yılın her mevsiminde rastlanıldığı tespit edilmiştir.

Enfekte hayvanların ivermektin grubu ilaçlarla sağıltılmalarından kısa bir süre sonra eski sağlıklarına kavuştukları gözlenmiştir.

*: Bu Proje Y.Y.Ü. Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir.

1: Yrd.Doç.Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Veteriner Fakültesi ,
Parazitoloji Anabilim Dalı, Van -TÜRKİYE

2:Doç.Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Mikrobiyoloji
Anabilim Dalı, Manisa - TÜRKİYE

3: Yrd.Doç.Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, İç
Hastalıkları Bilim Dalı , Van - TÜRKİYE

4: Yrd.Doç.Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Veteriner fakültesi, Cerrahi
Anabilim Dalı , Van - TÜRKİYE

Giriş

Evcil hayvanların vücudu çeşitli etkilere karşı korunmak üzere deri ile sarılmıştır. Bazen deri hormonal, neurogen, enfeksiyöz, allerjik ve paraziter nedenlere bağlı olarak yangılanabilir. Deride meydana gelen bu yangılara dermatitis adı verilmektedir (1,2).

Evcil hayvanların enfeksiyöz dermatitisleri arasında ekzoparazitlerin neden olduğu dermatitis olaylarına çok sık rastlandığı ve bunların büyük ekonomik kayıplar meydana getirdiği bildirilmektedir (3,8).

Güler (6) koyun ve keçilerde dermatitis meydana getiren uyuz etkenlerin %90'ında *Psoroptes ovis* tespit etmiştir.

Göksu (4) *Rhipicephalus bursa* isimli kenenin Akdeniz ve Karadeniz çevresindeki ülkelerde, *Rhipicephalus sanguineus* türünün ise bütün dünya da yaygın olduğunu, bu kenelerin tehlikeli hastalık etkenlerini hayvanlara taşıdıklarını ve deride lezyonlar meydana getirdiğini bildirmektedir.

Güler (7) *Ornithodoros lahorensis*'in koyunlarda çok yaygın olduğunu, bu kenelerin kan emme ve hastalık etkenlerini taşımaları yanında koyunlarda kene felci ile deride allerjik reaksiyonlar meydana getirdiğini tespit etmiştir.

Sayın (11) Ankara ve yöresindeki sığırlarda Anoplura ve Mallophaga soylarına bağlı bit türleri üzerine yaptığı sistematik araştırmalarda %39 oranında *Phthiriasis* (bit enfestasyonu) saptanmıştır.

Aynı araştırmacı sığırlarda *Phthiriasis*'e neden olan bit türünün en fazla *Damalina (Bovicola) bovis* olduğunu bildirmektedirler. Bu çalışma ; sığırlarda *Phthiriasis* vakalarının sonbaharda arttığını, kış ve ilk bahar başlangıcında maximum seviyeye eriştiğini, yaz aylarında ise ender görüldüğünü vurgulamakta, *Phthiriasis*'e neden olan bit türlerinin hayvanlarda çok yoğun bulunduğu durumlarda huzursuzluk, kaşeksi, halsizlik ve muhtelif deri lezyonları ile dermatitislerin şekillendiği, bununla beraber kıl dökülmeleriyle birlikte hayvanları hastalıklara predispoze hale getirdiğini bildirilmektedir.

Göksu ve Özencil (5) kuzu ve koyunlarda *Rhipicephalus sanguineus* adlı kenenin dış kulak derisi üzerinde Otitislere neden olduğunu, keza aynı kenenin köpeklerde lokal deri lezyonları ve toxemi'ye yol açtıklarını belirtmektedirler.

Aynı araştırmacılar *Rhipicephalus sanguineus*'lara bağlı lezyonların en çok dış kulağın iç yüzünde meydana geldiğini, *Rhipicephalus bursa* adlı kenenin ise kulaktan başka kuyruk altı, koltuk altı, perianal ve inguinal bölgelerdeki deri üzerinde tek başlarına mercimek veya nohut büyüklüğünde küçük deri lezyonları oluşturduklarını bildirmektedirler.

Karaer(9) kenelerin zorunlu bir ektoparazit olduğunu ve konakçılarından kan emmeleri sırasında salgıladıkları toksinlerden dolayı deride allerji ve felçler şekillendirdiklerini, konakçı derisinde yaralar açarak deri myiasis 'i (myiasis externa) meydana getiren sineklerin invazyonuna zemin hazırladıklarını, deri ve

yapağının kalitesini düşürdüklerini ve önemli hastalık etkenlerini taşıdıklarını belirtmiştir.

Taşçı ve Topçu (12), Van ve yöresi sığırlarında Phthriasis'e %61,66 oranında rastladıklarını ve bunlardan %38, 09'unda Mallophaga, %8'inde ise Anoplura türlerinin enfestasyona sebep olduklarını belirterek enfestasyon oranının en fazla kışın ve sonbaharda arttığını bildirmişlerdir.

Aynı araştırmacılar bitlerin hayvanlarda huzursuzluk, kaşeksi, tüy dökülmesi ve deride allerjik reaksiyonlar meydana getirdiklerini tespit etmişlerdir.

Or ve Ark (10), ise kedi ve köpeklerde en sık rastlanan paraziter deri hastalıkları arasında Demodex uyuzunun bulunduğunu ve ivermektin grubu ilaçların sağlıtımında etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Bu çalışma ; Van ve yöresinde evcil hayvanlarda dermatitis meydana getiren ektoparazitlerin hangi türler olduğunu, bunların hangi ay ve mevsimlerde en fazla görüldüğünü, evcil hayvanlara başta deri olmak üzere verdikleri zararları tespit ederek ivermektin grubu ilaçların tedavide etkinliğini araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Materyal Metot

Bu çalışmada, materyal Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Veteriner Fakültesi polikliniklerine muayene için getirilen hayvanlar ile Van çevresindeki 5 köy (Bardakçı, Göllü, Dönerdere, Bakımlı, Topraktaş) den toplanmıştır.

Veteriner Fakültesi polikliniklerine 1992-93 yılları arasında getirilen 65 koyun, 45 sığır, 18 köpek ve 8 kedi ile Van ve çevresindeki 5 köydeki 125 koyun, 35 sığır ve 12 köpek klinik ve parazitolojik yönden muayene edilmiş , klinik tablo ilgili protokole kayıt edilmiştir. Uyuz şüphesi bulunan hayvanlardan biri bistüri yardımı ile lezyonlu bölgeden deri hafif kaynayıncaya kadar kazıntı alınmıştır. Daha sonra bu kazıntı parazitoloji laboratuvarında %10-30'luk KOH ile işleme tabi tutulmuş ve preparat hazırlanarak mikroskopta kontrolleri yapılmıştır. Kene enfestasyonu şüphesi bulunan hayvanlarda kulak içleri, perianal ve inguinal bölgeler ile kuyruk altı dikkatlice muayene edilmiş bit enfestasyonu için işe uygun bir tarakla kıllar taranarak toplanan ektoparazitler %70'lik alkol içerisinde laboratuvara getirilmişlerdir.

Laboratuvarında kene ve bit türleri kloral hidrat solüsyonunda (Kloral hidrat 40 gr-Asetik asit 30 cc) 1 hafta bekletilerek şeffaflandırılmış keneler direkt stereo mikroskopta, bitler ise kanada balsamı ile preparat hazırlandıktan sonra binoküler mikroskopta teşhis ve identifiye edilmişlerdir.

Ayrıca ektoparaziter yönden müsbet bulunan hayvanlar klinikçiler tarafından ivermektin grubu ilaçlarla tedaviye alınmış ve klinik görünümün düzelip düzelmediği takip edilmiştir.

Bulgular

Veteriner Fakültesi polikliniklerine ekto parazit şüphesi ile getirilen hayvanların sonuçları tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo-1: Veteriner Fakültesi polikliniklerine getirilen hayvanlarda ekto parazit muayene sonuçları.

Hayvan Cinsi	Muayene edilen hayvan sayısı	Bulunan Ekto parazit türleri ve % si		
		Kene Enfestasyonu	Uyuz Enfestasyonu	Bit Enfestasyonu
Koyun	65	38(58,46) R.bursa R.turanicus O.lahorensis	9(%13,84) P.ovis S.ovis	6(%9,23) B.Ovis
Sığır	45	22(%48,88) H.a.excavatum H.a.anatolicum Dermacentor spp.	3(%6,66) C.bovis	15 (%33,33) D.bovis
Köpek	18	3(%16,60) R.sanguineus	8(%44,4) D.canis	-
Kedi	8	-	3(%37,5) N.cati	-

Tabloya göre kliniğe getirilen hayvanlardan kedilerde yalnız uyuz, koyun ve sığırlarda yüksek oranda kene, bit, köpeklerde ise kene ve uyuz enfestasyonlarına rastlanılmıştır.

KLİNİK BULGULAR

Kene enfestasyonunda; anemi, konjunktivalarda solgunluk, vücut ısısında artış, deride allerji, mercimek ya da nohut büyüklüğünde deri lezyonları, dış kulak derisi üzerinde Otitis ve lokal deri lezyonları.

Uyuz enfestasyonunda; kaşeksi, baş ve vücut derisinin kireç görünümü alarak kalınlaşması, deride kalın kıvrımların şekillenmesi ve kabuk bağlaması, hayvanlarda iştahsızlık, huzursuzluk ve devamlı kaşınma arzusu.

Bit enfestasyonunda; tüy dökülmesi, huzursuzluk, kaşeksi deride allerjik reaksiyonlar kılların birbirine karışarak mat bir görünüm alması gibi klinik tablo tesbit edilmiştir.

Tablo -2 : Köylerde muayene edilen hayvanlarda bulunan ektoparazitler ve bulunuş oranları.

Hayvan Cinsi	Muayene edilen hayvan sayısı	Tespit edilen ektoparazit türleri ve % si		
		Kene Enfestasyonu	Uyuz Enfestasyonu	Bit Enfestasyonu
Koyun	125	84(%67,2) R.bursa R.turanicus O.lahorensis	19 (%15,2) P .ovis S.ovis	8 (%6,4) B.Ovis
Sığır	35	14 (%40) H.a.excavatum H.a.anatolicum Dermacentor spp.	4(%11,42) C.bovis	12 (%34,28) D.bovis
Köpek	12	4(%33,3) R.sanguineus	4 (%33,3) D.canis	-

Tablo-2 'de de görüldüğü üzere koyun , sığır ve köpekler taranmış olup bu hayvanlarda kene, uyuz ve bit enfestasyonu değişik oranlarda tespit edilmiş sadece köpeklerde bit enfestasyonuna rastlanılmamıştır.

Köpeklerde enfekte bulunan hayvanlar ivermektin grubu ilaçlarla tedaviye alınmış olup tedavi sonucunda özellikle uyuz ve kene enfestasyonları başta olmak üzere hayvanların yeniden eski sağlıklarına kavuştukları gözlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Evcil hayvanların vücudunu dış etkilere karşı korumak üzere dıştan saran deri parazitler nedenlere bağlı olarak yangılanabilir. (Deride meydana gelen bu yangılara dermatitis adı verilmektedir (1,2).

Ektoparazitler dermatitisler arasında uyuz, kene ve bit enfestasyonuna neden olan türler önemli yer tutmaktadırlar. Bu parazitler hayvanlara hastalık etkenlerini taşımaları yanında otitis, küçük deri lezyonları, allerji, anemi, kaşeksi, huzursuzluk , tüy ve yapağının dökülmesi gibi klinik bozukluklara yol açarlar.

Güler (6) koyun ve keçilerde dermatitis meydana getiren uyuz vakalarının %70'inde *Psoroptes ovis*'e rastlandığını, Or ve arkadaşları (10) ise , kedi ve köpeklerde görülen deri hastalıkları içerisinde *Demodex* uyuzunun önemli bir yer teşkil ettiğini bildirmektedirler.

Bu çalışmada gerek polikliniğe getirilen ve gerekse köylerde muayene edilen koyun ve kuzularda hem *Psoroptes ovis*'e hem de *Sarcoptes ovis*'e

rastlanılmıştır. Bu etkenlerin özellikle kış aylarında hayvanların toplu halde bulunduğu ağıl ve ahır gibi barınaklarda önemli bir yetiştiricilik problemi olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber *Psoroptes ovis*'in koyunlarda daha yüksek bulunması Güler'in (6) bulgularını doğrular niteliktedir. Sığırlarda uyuz enfestasyonları daha az nisbette görülmekle birlikte etken olarak *Chorioptes bovis*'e rastlanılmıştır.

Bu araştırmada ayrıca köpeklerde *Demodex canis*'e, kedilerde ise kulak uyuzu etkeni olan *Notoedres cati*'ye rastlanılmıştır. Bu durum Van ve yöresinde köpeklerde *Demodicosis*'in daha büyük sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Değişik araştırmacılar (4,5,7,9) kuzu, koyun ve köpeklerde yaygın olan kene türlerinin *R. sanguineus*, *R.bursa*, *R.turanicus* ve *Ornithodoros lahorensis* olduğunu, sığırlarda ise *Hyalomma*, *Dermacentor*, *Haemophysalis* gibi türlerin sıklıkla görüldüğünü ve enfekte hayvanlarda dermatitis, otitis, kene felci, toxaemia, allerji, anemi gibi klinik semptomlara neden oldukları belirtmişlerdir.

Bu çalışmada genel olarak diğer araştırmacılara paralel olarak kuzu ve koyunlarda *R.bursa*, *R.turanicus* ve *O.lahorensis*, sığırlarda *Hyalomma anatolicum anatolicum*, *H.anatolicum excavatum*, *Dermacentor spp*, köpeklerde ise *R.sanguineus* türlerine rastlanılmıştır.

Rhipicephalus ve *Hyalomma* türlerinden kaynaklanan enfestasyonların Nisan ayı başından temmuz sonuna kadar görüldüğü, *Ornithodoros lahorensis* ve *Dermacentor* türlerine ise genellikle kış ayları içerisinde rastlanıldığı tespit edilmiştir. Kenelerin oldukça yüksek nispete yaygın bulunması Van ve yöresinde kene enfestasyonlarının yetiştiricilik açısından büyük problem olduğunu göstermektedir.

Ayrıca gerek poliklinikte gerekse köylerde muayene edilen hayvanlarda bit lezyonlarına en fazla sonbahar ve kış aylarında (%33,3) rastlanılmış olup klinik olarak Sayın (11) ile Taşçı ve Topçu (12) gibi araştırmacılarla benzer bulgular tespit edilmiştir.

Kene enfestasyonları; yılın her mevsiminde görülmekle beraber *R.bursa*, *R. turanicus*, *R. sanguineus*, *Hyalomma a.excavatum*, *Hyalomma a.anatolicum*, ilkbahar ve yaz aylarında, *Dermacentor* ve *Ornithodoros lahorensis*'e ise kış aylarında hayvanlar üzerinde rastlanıldığı, bu kenelerin hayvanlarda anemi, toksemi, felç, deri lezyonları, otitis, huzursuzluk, vücut ısısı artışı meydana getirdikleri tespit edilmiştir.

Uyuz enfestasyonlarına sebep olan türlerin *Psoroptes ovis*, başta olmak üzere *Sarcoptes ovis*, *Chorioptes ovis*, *Demodex canis* ve *Notoedres cati* olduğu tesbit edilmiştir.

Ayrıca uyuz yakalanmış hayvanlarda kaşeksi, tüy ve kıl dökülmesi, derinin kireçlenerek kalınlaşması, iştahsızlık, devamlı kaşınma isteği gibi klinik bulgular tespit edilmiştir.

Bit enfestasyonlarına ise *Bovicola bovis* ve *Bovicola ovis* türlerinin neden olduğu ve enfeste hayvanlarda tüy ve yapağının dökülmesi yanında deride allerji ve dermatitislerin şekillendiği tespit edilmiştir.

Bu bulgulara dayanarak Van ve yöresinde ektoparaziter dermatitlerin yetiştiricilik açısından büyük problem olduğu, ancak bu parazitlerin sıklıkla görüldüğü mevsimler öncesinde yapılacak ektoparaziter mücadelenin meydana gelecek zararları aşgariye indireceği kanaatine varıldı.

Kaynaklar

1. Anteplioğlu, H., Sansar, E., Akin, F. (1994): *Veteriner Genel Şirurji*. A.Ü. Vet.Fak. Yayl. 396, Ankara.
2. Anteplioğlu, H., Sanser, E., Akın, F. (1986): *Veteriner Özel Şirurji*. Yeniden düzenlenen 2.baskı, Ankara.
3. Altuğ, C.N., Alaçam, E., Özkoç, Ü., Yalçın, C.B., Gökçen, H., Türker, H., (1990): *Koyun-Keçi Hastalıkları ve Yetiştiriciliği*. Tüm Vet.Hayv. Hizmetleri Yayını No:2 İstanbul.
4. Göksu, K. (1969): *Rhipicephalus bursa canestrini ve Fanzago 1977 (Acarina:Ixodidea)'nın saha ve laboratuvar şartlarında Biyoekolojisi üzerine araştırmalar*, A.Ü. Vet.Fak.Derg. 16(4): 275-312 .
5. Göksu, K., Özencil, B.(1970): *Kuzu ve koyunlarda Rhipicephalus sanguineus'dan ileri gelen dış kulak deri lezyonları* . A.Ü. Vet.Fak. Derg. Cilt :XVII No:1.
6. Güler , S. (1985): *Koyunlarda Psoroptes ovis. Keçilerde Sarcoptes caprae'den ileri gelen uyuz vakalarından Sebacil'in etkisi üzerine Türkiye, Elazığ ilinde yapılan çalışmalar*. Bayer A.G, Leverkusen-Batı Almanya.
7. Güler, S. (1971): *Ornithodoros lahorensis Neumann, 1908'in biyolojisi ve en uygun Savaş Mtodları Üzerine Araştırmalar*. A.Ü. Vet.Fak.Yayl: 275 Çalışmalar: 177 .
8. Kalkan, A. (1962): *Hayvanların Belli Başlı Paraziter Hastalıkları*. Güven Matbaası, Ankara.
9. Karaer, Z. (1983): *Ankara ili ve Civarında Bulunan Kene Türleri ile Hlomma Detritum'un (Schulze, 1577) bazı Ekolojik Özellikleri Üzerine Araştırmalar*.
10. Or, E., Dodurga, T., Tan, H. (1994): *Kedi ve Köpeklerde en Sık Rastlanan Deri Hastalıkları* .Türk Vet.Hek.Derg.Cilt-6, Sayı-2,46-47 .
11. Sayın, F.(1960): *Ankara ve Civarı Sığırlarında Bulunan Anoplura ve Mallophaga'lar üzerine sistematik araştırmalar*. A.Ü. Vet.Fak. Yayl: 118 Çalışmalar:63.
12. Taşçı, S., Topçu, A.(1989): *Van Yöresi Sığırlarında Bulunan (Anoplura ve Mallophaga) Türleri*. A.Ü.Vet.Fak.Derg. 36(3) 527-539.